

Tomaž Kočar

Janče za kazen

Kot gozdar in »terenc« sem pri svojem delu videl marsikaj, kar me je osebno zanimalo. Naj je bilo to botanično, geološko, živalsko, fotografsko pa še kaj, kar me je poleg službenega dela razveseljevalo v mojem življenju. In še danes je tako le, da je službo leta 1997 zamenjal čas upokojenca.

Tako sem na območju gozdnogospodarske enote Polje 19. oktobra 1990 našel na meji k. o. Laze in k. o. Volavlje pod Jančami oz. nad Lazami (nad kmetijo pri

Jernaču) zanimiv kamen-mejnik. Katastrska občina Laze se je do 1. svetovne vojne imenovala k. o. Sveta Agata (cerkev in pokopališče v Lazah). Mejnik ni bil ne prvi, ne zadnji, na katerega sem nalletel pri svojem terenskem delu. Mejnik kot mejnik, a vklesano besedilo ni bilo kar si bodi: IANTSCH PROPCENA 1754 (Janče za kazen 1754). Domačini so kamen poznali, a besedilo jim je bila uganka.

Slika 1. Mejnik z napisom IANTSCH PROPCENA 1754 (foto Tomaž Kočar).

Fig 1: A boundary marker bearing the inscription IANTSCH PROPCENA 1754. (photo by Tomaž Kočar).

Kamen sem nazadnje videl 19. aprila 2009, naslednjič, 28. junija 2015, ga ni bilo več. Izkazalo se je, da so po žledolomu v letu 2013 pri spravilu lesa kamen odbili pod gozdno vlako, kjer je obležal zapuščen vse do objave mojega članka o tem kamnu v Nedeljskem Dnevniku 10. avgusta 2016. Potem se je kamen ponovno „našel“ po zaslugi in ob prizadevnosti predvsem dveh domačinov, Dušana Hribernika iz Laz in Viktorja Grilca iz Podgrada, ki sta poskrbela, da je bil kamen ob priložnostni slovesnosti 26. avgusta 2017 ponovno postavljen na starem mestu, skupaj z informativno tablo.

Slika 2: Današnja postavitev mejnika skupaj informativno tablo ob gozdni poti nad domačijo Pri Jernaču, Laze pri Dolskem 44 (foto Tomaž Kočar).

Fig 2: A boundary marker and an information board along the forest path above the homestead Pri Jernaču, Laze pri Dolskem 44 (photo by Tomaž Kočar).

Krajevno ime Janče je na kamnu zapisane v nemščini, za kazen pa v latinščini. Ligaturo α v ρ ena so najverjetneje uporabili zaradi pomanjkanja prostora, saj je kamen širok komaj 18 cm, medtem ko je visok okrog 150 cm, iz zemlje pa je segal okrog 70 cm. Letnica 1754 umešča mejnik v čas Marije Terezije.

Zakaj kamen s takim zapisom? O kakšni kazni je govora? Zgodba je sledeča, podrobno pa jo je na podlagi dokumentov Ograjnega sodišča v Ljubljani (Arhiv Republike Slovenije, Arh. fond št. 306, škatli 8, 9) obravnaval Peter Ribnikar (Zbornik ob sedemdesetletnici dr. Jožeta Žontarja, Arhivi 25/1, 2002, str. 47-56) in je tu povzeta le v osnovnih potezah.

3. junija 1753 je v Stični potekal običajni letni sejem, za katerega je tamkajšnjemu samostanu pravico podelil že leta 1256 kranjski deželni gospod in koroški vojvoda Ulrik III. Spanheimski, leta 1398 in 1742/75 pa sta jo potrdila vojvoda Viljem Habsburški in cesarica Marija Terezija. Na dobro obiskanem sejmu (po enem poročilu naj bi bilo na njem 15.000, po drugem pa celo 30.000 ljudi), ki je pritegoval ljudi širšega, ne samo dolenjskega zaledja, so svojo priložnost iskali tudi tihotapci tobaka. Trgovina s tobakom je bila pod nadzorom države in podvržena plačilu pristojbin, zato so jo strogo nadzorovali, proti tihotapcem pa najstrožje ukrepali. V ta namen je Tobačni urad v Ljubljani v Stično poslal tri tobačne nadzornike in petnajst uradnikov ali iblajtarjev (od Überreiter), ki jih je spremljalo deset vojakov. Že kmalu so tobačni uradniki na sejmu od tihotapcev zaplenili 80 funtov tobaka. Ob poskusu nadaljnjih zaplem tobaka pa je prišlo v veliki množici do prerivanja, ki je kmalu preraslo v krvavi obračun. Vojaki so v prerivanju uporabili orožje in ubili enega kmeta, šest pa so jih ranili, razjarjena množica kmetov pa je s koli in kamni ubila tri tobačne nadzornike, štiri iblajtarje in tri vojake.

Oblast je seveda takoj sprožila kazenski pregon, ki je sprva potekal pred deželnim kazenskim sodiščem v Ljubljani in bil leta 1754 prenesen na posebno kazensko sodišče »judicium delegatum« v Gradcu. Obtoženih je bilo petnajst mož. Vsi so bili mlajši od trideset let, od tega sedem kmetov, šest hlapcev in dva obrtnika, ki so večinoma prihajali iz okolice Stične in Litije, dva pa z Gorenjske. Zasliševanja in preiskave proti obtoženim so bile končane 28. novembra 1754, razsodbo pa je graško sodišče sprejelo 26. januarja 1755. Večina obtoženih je bila oproščena oziroma obsojena le na plačilo sodnih stroškov, eden je dobil dve leti zapora, dva pa sta bila obsojena na smrt: 28 letni Jakob Jančar, po domače Lavrišovec z Volavelj, višnjegorski podložniki, na obešanje na kolesu; 30 letni hlapec Marko Bregar, po domače Zgonc, pa na smrt z mečem. Usmrtitvi sta bili na ljubljanskem morišču (Friškovec?) izvršeni 5. februarja 1755. V razsodbi je bilo tudi določeno, da se mora v spomin in opomin na dogodke 3. junija 1753 v kraju upora postaviti dva sežnja visoko zidano obeležje z dvojezičnim nemško-slovenskim napisom in ilustracijo eksekucije obeh na smrt obsojenih.